

מחסור בחשמל בעזה: מי כיבה את האורות?

מאי 2010

ברצועת עזה מתקיימות כיום הפסקות חשמל יזומות של כ-8 עד 12 שעות ליום, אשר משבשות את פעילותן התקינה של התשתיות ההומניטריות ובהן מוסדות בריאות וחינוך, תשתית המים והביוב וכן המגזר החקלאי. הפסקות החשמל אף גובות מחיר בחיי בני אדם שנהרגו ונפצעו משימוש בגנרטורים, אשר מועברים דרך המנהרות ומופעלים באופן לא בטיחותי. כיצד נוצר מחסור זה ומה ניתן לעשות על מנת לפתור?

משק החשמל בעזה

רצועת עזה זקוקה כיום לאספקת חשמל כוללת של כ-244 מגה-וואט. כ-120 מהם מועברים באמצעות עשרה קווי מתח גבוה מישראל, 17 מגה-וואט מועברים ממצרים לאזור רפיח, ואילו את יתר החשמל הנדרש - 107 מגה-וואט - אמורה לספק תחנת הכוח של רצועת עזה.

תהליך ארוך שנים של כיבוי האורות ברצועת עזה

מעורבות ישראל

תחנת הכוח בעזה, אשר התחילה לפעול בשנת 2002, תוכננה לספק יכולת מקסימלית של כ-140 מגה-וואט, תוך בחינת הביקוש לחשמל בשעות השיא והתייחסות לפיתוחה העתידי של רצועת עזה. עם זאת, התחנה הגיעה לתפוקה של כ-90 מגה-וואט בלבד עד לשנת 2006, היות שמגבלות הנשיאה של רשת הממסר לא אפשרו תפוקה מלאה. ביוני 2006, במסגרת מבצע צבאי רחב היקף לאחר נפילתו בשבי של החייל הישראלי גלעד שליט בידי חמושים שחדרו לישראל מרצועת עזה, הפציץ חיל האוויר הישראלי את תחנת הכוח והרס את ששת השנאים שלה. הנזק תוקן באופן חלקי והדרגתי, עד שבדצמבר 2007 הגיעה התחנה ליכולת תפוקה של כ-80 מגה-וואט, מה שיכול היה לצמצם את המחסור בחשמל לכ-9%. אולם, יכולת הייצור של תחנת הכוח מוגבלת עוד יותר, משום שתפקודה תלוי באספקת סולר תעשייתי מישראל, אשר מאז 2007 מגבילה את כמות הסולר שהיא מתירה להעביר לרצועת עזה. כמות זו התייבבה מאז סיום המתקפה הישראלית על עזה בשנת 2009 על כ-2.2 מיליון ליטרים בשבוע - כמות אשר מהווה 63% בלבד מהכמות שנדרשת לתפוקה המקסימלית הנוכחית של התחנה. בשל מגבלת הסולר, התייבבה כמות ייצור החשמל בתחנת הכוח על רמה של כ-65 מגה-וואט ב-2009, מה שיצר באותה שנה גרעון קבוע של כ-42 מגה-וואט, שמשמעותו מחסור של כ-17% מהביקוש. בפועל, הגרעון גבוה בהרבה, בשל המצב הרעוע של תחזוקת הרשת, הכרוך באובדן חשמל בקווים. האיסור הכמעט מוחלט על העברת חומרי בנייה, שעומד בתוקפו קרוב לשלוש שנים, מונע את שיקומה היעיל של המערכת. על מנת להתמודד עם המחסור הקבוע בחשמל, נאלצת GEDCO (חברת החשמל בעזה) לערוך באופן קבוע הפסקות חשמל יזומות ברחבי הרצועה, ותחנת הכוח מנועה מלאגור רזרבות של סולר למקרי חירום.¹

¹ להרחבה ולמידע נוסף בנושא פגיעת ישראל בתשתית החשמל בעזה, ר' גישה, מתחת לקו האדום: הרס התשתיות ברצועת עזה, אוגוסט 2009, זמין ב- www.gisha.org

מעורבות האיחוד האירופי

הסולר התעשייתי הנדרש להפעלתה של תחנת הכוח של עזה נרכש מקיץ 2006 ועד סוף 2009 ישירות על ידי האיחוד האירופי ומספר מדינות אירופיות אינדיבידואליות מחברת דור אלון הישראלית, תוך השקעה של עד כרבע מהתקציב השנתי שמקדיש האיחוד האירופי למימון הרשות הפלסטינית במסגרת פרויקט הפיתוח PEGASE. החל מנובמבר 2009 הפסיק האיחוד האירופי את המימון הישיר של הסולר התעשייתי המגיע מישראל לרצועת עזה, במסגרת קיצוצים בתשלומיו לרשות הפלסטינית במסגרת אותו פרויקט, שירדו מ-219 ל-158 מיליון אירו בין 2009 ל-2010.² מספר מדינות אירופיות לקחו על עצמן להמשיך לרכוש סולר תעשייתי מחברת דור אלון עבור תחנת הכוח, ועד כה הקצו לכך סכום של כ-20 מיליון יורו לשנת 2010.

מעורבות הרשות הפלסטינית

מאז נובמבר 2009, התשלום לחברת דור אלון בגין קניית סולר תעשייתי מצוי באחריות רשות הנפט של הרשות הפלסטינית. מכאן, שכיום חזרה הרשות הפלסטינית למעשה להיות אחראית גם על מימון הפעלת תחנת הכוח בעזה, בנוסף למימונה את החשמל שמוכרות לעזה ישראל ומצרים. לפי הסכם של הרשות הפלסטינית עם תחנת הכוח בעזה, מחויבת הרשות לממן את רכישת הסולר התעשייתי עבור התחנה, ולשלם מדי חודש 2.5 מיליון דולר עבור הוצאות התפעול שלה.

על מנת לרכוש את כמות הסולר שישראל מתירה להכניס לרצועת עזה מדי שבוע, נדרש תקציב של כ-49 מיליון ש"ח לחודש.³ הרשות הפלסטינית, עם זאת, שילמה בארבעת החודשים הראשונים של 2010 סכומים שהלכו ופחתו, מ-41 מיליון ש"ח בינואר עד 30 מיליון

² האיחוד האירופי, PEGASE Direct Financial Support of Recurrent Costs of the Palestinian Authority Budget, 7 באפריל 2010.
³ הנתונים נמסרו ממוחמד אבו באכר, מנהל מחלקת מכירות ברשות הנפט הפלסטינית, בראיון עם אימאן ג'בור מעמותת גישה ב-2010.²

ש"ח באפריל⁴. כתוצאה מכך, מאז תחילת 2010 מועברת מדי חודש כמות קטנה והולכת של סולר תעשייתי לרצועת עזה: מ-7.5 מיליון ליטר בינואר, ל-5.4 במרץ ו-5.3 באפריל⁵. זאת, לעומת קרוב לתשעה מיליוני ליטרים בממוצע שהועברו לרצועה מדי חודש במהלך 2009 ולעומת 14 מיליון ליטרים מדי חודש הדרושים להפעיל את התחנה ביכולת הנוכחית שלה.

לדברי הרשות הפלסטינית, הסיבות להורדה ההדרגתית בסכום אותו היא מקצה לקניית סולר תעשייתי הן חוסר אפשרותה לעמוד בכלל חובותיה הכספיים, ושאיפתה כי תושבי הרצועה יטלו חלק בכיסויי חשבונות החשמל שלהם, בהתאם ליכולתם.⁶

בעיית הגבייה

מתוך סך הסכומים שמועברים מהרשות הפלסטינית לחברת דור אלון עבור רכישת סולר תעשייתי, רק כמה מיליוני שקלים בודדים בחודש מקורם בגביית כספים עבור אספקת חשמל ברצועה. החשבונות החודשיים שאמורה GEDCO לגבות מגיעים ל-50-60 מיליון ש"ח לחודש, אך בפועל היא מצליחה לגבות רק 15-18 מיליון ש"ח לחודש. רוב הסכום מועבר לתחנת הכוח ויתרתו למשכורות ולתחזוקה שוטפת, כך ש-GEDCO מצליחה להקצות רק מיליונים בודדים מתוך כלל סכום הגבייה החודשית עבור רכישת סולר תעשייתי.

מאז יוני 2007 ועד למרץ 2010, עומדים החובות המצטברים של תושבי הרצועה עבור אספקת חשמל על שני מיליארד ו-300 מיליון ש"ח.⁷ שיעור הגבייה צנח באופן חד בשנת 2000, עם הצמצום הדרסטי בהתרת כניסתם של פועלים פלסטינים מרצועת עזה לישראל וההידרדרות במצב הכלכלי ברצועה: בשנים 1998-2000 ממוצע הגבייה החודשי הגיע ל-83% מהסכום הכולל של חשבונות החשמל, אולם מאז שנת 2000 ירד ממוצע הגבייה ל-39%. הצרכנים המשלמים את חשבונות החשמל שלהם כוללים כיום בעיקר ארגונים בלתי ממשלתיים, ארגונים בינלאומיים, ומפעלים ובתי עסק שעדיין פועלים, למרות הסגר.⁸

לפי הרשות הפלסטינית, ניתן לגבות כסף בעזה מכ-77,000 עובדי הרשות הפלסטינית, מכ-30,000 העובדים של ממשלת עזה, מאנשים אחרים שעובדים בסקטור הפרטי ובמנהרות, וכן ממוסדות השלטון בעזה. כדי לקדם את הגבייה, החליטה הרשות לממן 10,000 מדי חשמל לתשלום חשבון החשמל מראש, לשימוש ברצועה. הרשות מעוניינת לבצע בעזה רפורמה דומה לזו שיישמה בגדה המערבית, שאחוזי הגבייה בה עלו בשנתיים האחרונות, בעיקר כתוצאה מייעול הגבייה בקרב האוכלוסייה שיש ביכולתה לשלם. לטענת הרשות, כל המוסדות של ממשלת חמאס בעזה, כמו גם העיריות, אינם משלמים עבור צריכת החשמל שלהם.⁹

⁴ הנתונים נמסרו מעבד אל-כרים עבדין, סמנכ"ל רשות האנרגיה ברמאללה וחבר הוועד המנהל של GEDCO בראיון עם לביבה חרש מעמותת גישה ב-11.3.2010, וממוחמד אבו באכר, מנהל מחלקת מכירות ברשות הנפט הפלסטינית בפגישה עם אימאן ג'בור מעמותת גישה ב-2.5.2010.

⁵ הנתונים נמסרו לעמותת גישה מהוועדה הפלסטינית לתיאום הכנסת סחורות במהלך 2010.

⁶ נמסר מפי מאת ע'סאן אל-ח'טיב, מנכ"ל מרכז התקשורת הממשלתי של הממשלה הפלסטינית, בפגישה עם אימאן ג'בור ב-12.04.2010.

⁷ הנתונים נמסרו מעבד אל-כרים עבדין, סמנכ"ל רשות האנרגיה ברמאללה וחבר הוועד המנהל של GEDCO בראיון עם לביבה חרש מעמותת גישה ב-11.3.2010.

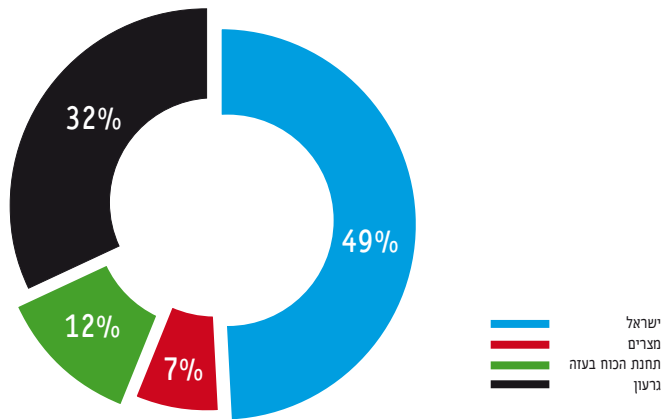
⁸ GEDCO, מצב החשמל ב-25.1.2010 (באנגלית).

⁹ נמסר מאת ע'סאן אל-ח'טיב, מנכ"ל מרכז התקשורת הממשלתי של הממשלה הפלסטינית, בפגישה עם אימאן ג'בור ב-12.04.2010.

נציג חמאס ברשות האנרגיה בעזה מסר כי הממשלה בעזה מעוניינת לשפר את הגבייה, ומתכננת להקצות שוטרים אשר יתלוו לעובדי GEDCo ויחייבו את התושבים לשלם את החשבונות. GEDCo, מצידה, שכרה כ-250 עובדים לצורך גביית חשבונות החשמל. עד כה נמנעה החברה מלהסתמך על כוח האכיפה של שלטון חמאס, גם כאשר הותקפו עובדיה על ידי צרכנים שכעסו על ניתוק החשמל.

משבר החשמל הנוכחי בעזה והשלכותיו

נוכח כמויות הסולר המצומצמות המגיעות אליה, נאלצה תחנת הכוח בעזה להפעיל בשליש הראשון של 2010 רק טורבינה אחת רוב הזמן, המסוגלת להפקת 30 מגה-וואט חשמל בלבד - פחות ממחצית מהכמות אותה הפיקה בשנה שקדמה לכך, תוך הפעלת שתי טורבינות. הדבר העלה את גרעון החשמל בעזה לכ-30%, ואת אורכן של הפסקות חשמל היוזמות לשמונה שעות מדי יום.¹⁰ עיקר המחסור בחשמל מרוכז באזור העיר עזה וסביבותיה, בו חיים כמחצית מתושבי רצועת עזה ובו מרוכזים בתי חולים ותשתיות אזרחיות חשובות נוספות. בשל מצוקת הסולר, נאלצה תחנת הכוח אף להשבית כליל את ייצור החשמל בה למשך מספר ימים באפריל 2010, מה שהעלה את הגרעון בחשמל ברצועה ל-43% והגביר את אורכן של הפסקות החשמל ואת תדירותן. המצב צפוי להחמיר בקיץ, מכיוון שבטמפרטורות גבוהות הטורבינות מפיקות פחות חשמל בגלל הפעלת מערכת הקירור שלהן, וצריכת החשמל הכוללת ברצועה עולה.

תרשים - צריכת החשמל ברצועת עזה והתפלגות מקורותיה

לדלדול באספקת החשמל השפעות קשות על כלל התושבים בעזה, כולל אלה אשר משלמים את חשבונות החשמל שלהם בצורה סדירה.¹¹ בשל הפסקות החשמל התכופות, מאז תחילת 2010 רוב הזמן מצויים כ-30% מתושבי הרצועה ללא חשמל בכל רגע נתון. הפסקות החשמל היוזמות נעשות בליט ברירה באמצעות ניתוק קווי חשמל אשר משמשים בתי חולים, בארות מים, מתקני טיפול בביוב, בתי ספר, בתי מרקחת ומרפאות, כמו גם בתי מגורים, ומשום כך לניתוק

¹⁰ GEDCo, מצב החשמל ב-2010.1.25; תפוקת תחנת הכוח מ-2010.1.1 ועד 2010.4.26 (באנגלית).

¹¹ לפרוט ההשלכות של המחסור בחשמל, ראו, OCHA, Gaza's Electricity Crisis: The Impact of Electricity Cuts on the Humanitarian Situation, מאי 2010, זמין ב- www.ochaopt.org. ראו גם OCHA, The Humanitarian Monitor, מרץ 2010, בעמ' 11-12, זמין ב- www.ochaopt.org.

הקווים השלכות קשות הן על משקי בית והן על תשתיות ציבוריות חיוניות. החלופה שחלק מתושבי עזה מצאו - השימוש בגנרטורים - מסוכנת גם היא: ברבעון הראשון של שנת 2010 נהרגו 17 איש, ביניהם שישה ילדים, כתוצאה משימוש בלתי בטיחותי בגנרטורים המועברים דרך המנהרות.¹²

מסקנות והמלצות

הצורך בתיאום

חברת החשמל GEDCO נמצאת בבעלות משותפת של עיריית הרצועה (50%) ושל רשות האנרגיה הפלסטינית (50%), ופועל בה צוות מקצועי ותיק אשר אחראי על תפקודו של משק החשמל בעזה. הוועד המנהל של GEDCO היה ועודנו מורכב מבעלי תפקידים שמייצגים הן את עיריית רצועת עזה והן את הרשות הפלסטינית. כיום, רוב חברי הוועד המנהל (חמישה מתוך שמונה חברים) משויכים לשלטון חמאס בעזה, וזאת לאחר תהליך הדרגתי שבו ראשי עיריית רצועת עזה וכן נציגים מקומיים של רשות האנרגיה מונו על ידי שלטון חמאס. יושב ראש הוועד המנהל, מושל המחוז הצפוני ברצועת עזה, משמש כנציג רשות האנרגיה ברשות הפלסטינית.

לא ניתן לתפעל את משק החשמל ברצועת עזה בלי שנציגי הרשות הפלסטינית והגורמים הפועלים בשטח ברצועת עזה ישתפו פעולה: חברת GEDCO תלויה ברשות הפלסטינית וביו"ר הוועד המנהל מטעמה, לצורך רכישת הסולר התעשייתי עבור תחנת הכוח ולצורך התשלומים החודשיים שהרשות מעבירה לתחנת הכוח. בה בעת, כל דרישה לגבייה מטעם הרשות הפלסטינית מצריכה שיתוף פעולה מצד הגורמים בשטח ברצועת עזה.

המלצות

עמותת גישה מציינת כי בתור הכוח הכובש ברצועת עזה,¹³ על ישראל מוטלת האחריות לאספקת חשמל תקינה לתושבי הרצועה. גם במידה שנחתמו הסכמים עם הרשות הפלסטינית בנוגע לחובה זו - האחריות השיוויונית נותרת בידי ישראל: מכוח השליטה הנמשכת במעברים והתלות שנוצרה במהלך ארבע עשורים של שליטה ישראלית ישירה בעזה, ישראל חבה חובות מיוחדות להקל על תפקודו התקין של משק החשמל ברצועת עזה, משק אשר לא פותח כדי הצורך מאז שנת 1967. במגבלות שהיא מטילה על העברת סולר וחומרים הנחוצים לתשתית החשמל, מפרה ישראל את מחויבותה זו. יצוין, כי המגבלות שהוטלו על העברת סולר תעשייתי לרצועת עזה מנעו מתחנת הכוח לאגור עודפי דלק בתקופות בהן האיחוד האירופי היה מוכן לממן כמויות גדולות בהרבה מהמכסה שקבעה ישראל, שימשו את תושבי הרצועה בעתות מחסור. לפיכך, עמותת גישה קוראת לישראל:

■ בתיאום עם הגורמים הרלוונטיים, לדאוג למקורות מימון עבור כמות הסולר התעשייתי הדרושה לתפעול תקין של משק החשמל ברצועת עזה ולהתיר מעבר חופשי של סולר

¹² Oxfam, Oxfam raises awareness ; שם; OCHA, Gaza's Electricity Crisis: The Impact of Electricity Cuts on the Humanitarian Situation www.oxfam.org.uk about the dangers of portable generators in Gaza, 23 במרץ 2010, זמין ב- www.oxfam.org.uk
¹³ לדיין נרחב במעמדה של רצועת עזה כשטח כבוש, ר' גישה, "כובשים מנותקים: מעמדה המשפטי של רצועת עזה", ינואר 2007, זמין ב- www.gisha.org

תעשייתי בהתאם לצרכיה של האוכלוסייה ושל תשתית החשמל ברצועת עזה, ולא על פי מכסות שרירותיות.

להתיר מעבר חופשי של חומרי גלם, חלקי חילוף וחומרי בנייה, אשר יאפשרו תחזוקה שוטפת, שיקום והרחבה של התשתיות בעזה, על מנת שיענו באופן מספק על צורכי האוכלוסייה.

להתיר כניסה של מומחים ויועצים לעזה, ויציאה של אנשי מקצוע מתחום התשתיות ברצועה להשתלמויות ולהכשרות מחוץ לרצועה, במטרה להעמיק את הידע של האנשים האמונים על התשתיות בעזה ולהגביר את מקצועיותם.

להסיר את הסגר מעל רצועת עזה, אשר דרדר רבים מתושבי הרצועה לעוני אשר אינו מאפשר להם לשלם עבור החשמל שאותו הם צורכים.

עמותת גישה מציינת כי **הרשות הפלסטינית**, אשר מוסיפה להפעיל שליטה מסוימת על תושבי רצועת עזה, נטלה על עצמה אחריות עבור כל תושבי השטח הפלסטיני הכבוש וכן מקבלת תקציבים מהקהילייה הבינלאומית על מנת לסייע לה למלא תפקיד זה. משום כך, הרשות מוסיפה לשאת באחריות לזכויותיהם של תושבי רצועת עזה, לרבות שמירה על הזכות לחיים, לבריאות, לחינוך, לתנאי מחייה נאותים ולמים נקיים - זכויות אשר על מנת לקיימן במציאות של רצועת עזה כיום, נחוצה תשתית חשמל תקינה. לפיכך עמותת גישה:

מציינת את חובתה של הרשות הפלסטינית לפעול בתיאום עם כל הגורמים הרלוונטיים, לרבות מוסדות חמאס וחברת GEDCo, על מנת לאפשר אספקת חשמל תקינה, כאשר זכויותיהם של תושבי עזה ניצבות בראש סדר העדיפויות שלה.

מזכירה שהירידה באחוזי הגבייה מקורה בהדרדרות במצב הכלכלי ברצועת עזה מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה וההגבלות על חופש התנועה שהחמירו החל משנת 2000. ראוי שעובדה זו תלקח בחשבון בעת יישום התהליך של ייצוב משק החשמל בעזה.

עמותת גישה מציינת, כי ככוח השולט ברצועת עזה, **חמאס** מחויב לקיים את זכויותיהם של תושבי עזה בתחומים בהם הוא שולט. משום כך, שלטון חמאס נושא באחריות לזכויותיהם של תושבי רצועת עזה, לרבות שמירה על הזכות לחיים, לבריאות, לחינוך, לתנאי מחייה נאותים ולמים נקיים - זכויות אשר על מנת לקיימן, במציאות של רצועת עזה היום, נחוצה תשתית חשמל תקינה. עמותת גישה:

מציינת את חובתו של שלטון חמאס לפעול בתיאום עם כל הגורמים הרלוונטיים, ובהם מוסדות הרשות הפלסטינית ו-GEDCo, על מנת לאפשר אספקת חשמל תקינה, כאשר זכויותיהם של תושבי עזה עומדות בראש סדר העדיפויות שלו.

מזכירה שהירידה באחוזי הגבייה מקורה בהדרדרות במצב הכלכלי ברצועת עזה מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה והגבלות על חופש התנועה שהחמירו החל משנת 2000. ראוי שעובדה זו תלקח בחשבון בעת יישום התהליך של ייצוב משק החשמל בעזה.

עמותת גישה מציינת כי במשך שלוש שנים וחצי הסכים **האיחוד האירופי** לקחת על עצמו את מימון הסולר התעשייתי ובכך "למלא" את חובותיה של מדינת ישראל ושל הרשות הפלסטינית כלפי האוכלוסייה האזרחית ברצועה. אף שהאיחוד האירופי לא היה מחויב לעשות זאת - התחייבות זו יצרה תלות בכספי האיחוד, ולכן, בכל מקרה של שינוי, ראוי כי האיחוד האירופי ימשיך לפעול בתיאום עם כל הגורמים הרלוונטיים, על מנת לקדם את מילוי צורכי אספקת החשמל של האוכלוסייה האזרחית בעזה.

ברצועת עזה מתקיימות כיום הפסקות חשמל יזומות של כ-8 עד 12 שעות ליום, אשר משבשות את פעילותן התקינה של התשתיות ההומניטריות ובהן מוסדות בריאות וחינוך, תשתית המים והביוב וכן המגזר החקלאי. הפסקות החשמל אף גובות מחיר בחיי בני אדם שנהרגו ונפצעו משימוש בגנרטורים, אשר מועברים דרך המנהרות ומופעלים באופן לא בטיחותי. נייר זה מציג כיצד נוצר המחסור בחשמל, ומה ניתן לעשות על מנת לפתרו.

גישה - מרכז לשמירה על הזכות לנוע, הינו ארגון זכויות אדם שנוסד בשנת 2005 ומטרתו היא הגנה על הזכות לחופש תנועה של פלסטינים תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה. גישה פועלת בכלים משפטיים וציבוריים לשם הגנה על זכות זו, המעוגנת במשפט הבינלאומי ובמשפט הישראלי. כיוון שחופש התנועה הינו תנאי מוקדם למימוש זכויות יסוד נוספות, פעילותה של גישה מסייעת לתושבי השטחים הכבושים לממש את זכותם לחינוך, למקורות פרנסה, לטיפול רפואי ולאיחוד משפחות.

טל: 03-6244120 | פקס: 03-6244130 | רח' הרכבת 42, תל אביב יפו
info@gisha.org | www.gisha.org 67770

דו"ח זה הופק במסגרת פרויקטים שממומנים בנדיבות
על ידי קרן Iris O'Brien והשגרירות הנורבגית.